

GAZETECİ İÇİN KONUŞMAK

Atilla GİRGİN*

Parler Pour le Journaliste

Selon le linguiste Naom Chomsky, tous les etres humains ont une grammaire et une syntaxe innées: C'est la these de la grammaire générative. Les structures du langage seraient donc génétiquement innées et refléteraient certaines structures et fonctions spécifiques du cerveau.

Chacun a une pensée intérieure qui s'exprime avec des mots. Notre expérience et notre passé apparaissent dans notre esprit sous forme de phrases tres simples.

Mots clés: Structures innées du langage, pensée intérieure.

"Nasıl Konuşmalı?

Sözümün akışını bozup güzel cümleler aramak-tansa, güzel cümleleri bozup sözümün akışına uydurmayı tercih ederim. Biz sözün ardından koşmamalıyız, söz bizim aramızdan konuşmalı, bize hizmet etmeli. Söylediğimiz şeyler sözlerimizi aşmalı ve dinleyenin kafasını öyle doldurmalı ki, artık sözcükleri hatırlayamasın. İster kağıt üstünde olsun, ister ağızda, benim sevdiğim konuşma düpedüz, içten gelen, lezzetli, şiirli, kısa süren bir konuşmadır.

Güç olsun zararı yok; ama sıkıcı olmasın, süsten özentiden kaçsın; düzensiz, gelişigüzel ve korkmadan yürüsün. Dinleyen, her yediği lokmayı tadararak yesin. Konuşma Sueton'un, Julius Caesar'ın konuşması için dediği gibi askerce olsun; ama ukalaca, avukatça, vaizce değil...

Söylev sanatı insanı söyleyeceğinden uzaklaştırıp kendi yoluna çeker. Gösteriş için herkesten başka türlü giyinmek, gülünç kılıklara girmek, nasıl

pısrıklık, korkaklıksa, bilinmedik sözcükler, duyulmadık cümleler aramak da bir medreseli çocuk çabasıdır. Ah keşke Paris'in zerzevat pazarında kullanılan sözcüklerle konuşabilsem! Montaigne-Denemeler"(Eyüboğlu,1962:96)

"Dünyanın bütün dilleri, en gelişmiş, en köklü dilleri bile Amerikan kültürünün, giderek dilinin etkisine karşı önlemler düşünürken, Türkçe (başka birçok şeyde olduğu gibi) bu etkiye de hazırlıksız yakalandı. Osmanlıca ile henüz sorununu çözmemişken, yüz-yüz elli yıldan beri uygarlaşmak adına benimsenen Fransızca'yı içine sindirmeye çalışırken, bunların üstüne bir de Amerikan İngilizce'si eklendi." (Hepçilingirler, 2000, Sunuş)

Giriş

Dil, anlamı sesle ilişkilendiren bir mekanizma, bir köprü, linguistik (dilbilimsel) olmayan evrenin iki alanını birbirine bağlayan, insana özgü bir işaret sistemidir. Her dil, üç ana alt sistemden oluşur: (1) Gerçek

* Doç. Dr. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi.

evrenin tamamıyla ilgili semiyoloji (gösterge bilimi), (2) Morfoloji (biçim bilimi) ve sentaksı (cümle bilgisi, söz dizimi) kapsayarak gramer (dil bilgisi), (3) Köprüyü gerçek dünya bölümüne tekrar birleştiren fonoloji (ses bilimi), konuşma sesleri.

Bu üç sistemin sahip olduğu bir dizi kural ve ilkelerden ortaya çıkan birleşenler, yani söz-biçim, dizim ve ses birleşenleri dilin yapısını oluştururlar. Her bir kural ya da ilke, dilin yapısındaki bir düzenliliktir. Bu ilkeler bütününe dahil olduğu takdirde, dil konuşuru, karşısındakinin ayırımını yapabileceği ifadelerle düşüncelerini aktarabilir; karşısındakinin sözleriyle demek istediği anlamları anlayabilir. (Özönder, 1999: 21)

Konuşma insanın doğuştan sahip olduğu, süreç içinde, yaşamak yoluyla edindiği düşünce ve görüşleriyle kendi istek ve duygularını, belirli bir amaçla karşısındaki kişi ya da kişilere iletme yöntemidir. İnsan var olduğundan bu yana, düşünce ve duygularını anlatmak, ifade etmek istemiş, bu dileğini de konuşma yoluyla gerçekleştirmiştir.

Beden Dili

Dünyadaki büyük diller için konuşma bir yönüyle dilbilim, bir yönüyle diksiyon konusudur. Sözlük anlamıyla diksiyon "konuşma biçimi"dir. Yalnız, bu basit bir iletme işi değil; bir iletişim (communication) olayıdır.

Konuşma hareket, davranış ve tavırla ve mutlaka sesli olarak kelimeler aracılığıyla gerçekleştirilir. Diller, tam bir konuşma aracı haline gelmeden, iletişim hareket ve tavırlar yoluyla gerçekleşebiliyordu (beden dili). Bunun içindir ki, artık insan için konuşma, günlük hayatta ne kadar kendine has özellik taşırsa taşırsın, bu eylemin yardımcı ifade biçimi olan hareket ve tavırların hem önce-

liği, hem de konuşmayı tamamlayan bir yeri ve anlamı vardır.

Konuşmak, olur olmaz biçimde laf üretmek, kelime ve cümleleri hiçbir kurala uymadan arka arkaya sıralamak, nasıl ve ne biçimde olacağını bilmeden sesler çıkarmak, el, kol ve yüz hareketleri yapmak, yerli yersiz haykırma ya da mırıldanma değildir.

Güzel konuşanlar, konuşmaları sırasında uygun hareket eder, gereken tavrı alır ve gösterirler. "Beden Dili" sözüyle gözle görülebilen beden bildirimleri anlatılmak istenmektedir. Buna karşın sözlü dil ya da kelimelerle yapılan konuşma ise seslerin ilgili dilin ana kuralları çerçevesinde göndermelerin taşıyıcısı olduğu alandır. (Schober, Eylül 2003: 27)

Anadil

Dünyanın en eski ve en büyük beş dilinden (İnsanlık tarihi boyunca konuşulan dillerin sayısı bugün 6 bin dil ya da lehçe olarak kabul edilmektedir. Türkiye Türkçesi dahil, yalnız Avrupa'da konuşulan dil sayısı 185'tir.) biri olan Türkçe'yi doğru, güzel ve dinleyiciyi etkiler biçimde konuşmak, yalnızca orta ve yüksek öğrenim öğrencileri için bir ders konusu değil; bu dili konuşan herkesin üstesinden gelmesi gereken bir iştir, uğraştır. (Çongur, 1999: 8)

Başarılı konuşup yazmak için, kişinin anadilini iyi kullanması gerekir. Anadilini doğru ve amacına uygun kullanmayanlar, ne konuşmada ne de yazmada başarılı olurlar. Çünkü başarılı bir konuşmada ya da yazıda, anlatım açık, işlek ve etkili olmalıdır. Bu da cümlelerin kısa, devingen, dilbilgisi kurallarına uygun olmasıyla, kelimelerin özenle seçilerek yerli yerinde kullanılmasıyla sağlanacaktır. (Yörük, 1978: 27)

Araştırmalar kişinin, dinlemekte olduğu herhangi bir cümlede en fazla 12 kelimeyi hatırladığını ortaya çıkarmıştır. Okurlar ya da dinleyiciler, genelde cümlelerin ilk bölümlerini akıllarında tutmaktadırlar. Bu nedenle her cümlede, elden geldiğince az kelime (10'dan az) kullanmaya özen gösterilmelidir. Daha anlaşılır ve etkin olmak için de, cümle anlatımındaki en temel öge ilk söylenmeli; ayrıntılar daha sonra verilmelidir. (Martin-Lagardette, 2003: 55)

Konuşma ve Kültür

Her insan, eğer işitme ya da konuşma özürü değilse, konuşma yeteneğine sahip olarak doğar. Tüm insanlar dilbilgisi ve söz dizimine sahip bir biçimde dünyaya gelir. Çocuğun konuşmaya başladığı çok küçük yaşlardan itibaren de, bu yeteneğini geliştirmesi mümkündür. (Oury, 2000: 14.)

Dil, (Lisan Arapça'dan, zeban ise Farsça'dan dilimize geçmiş kelimelerdir, daha önceleri dil yerine kullanılmışlardır.) en mükemmel anlatma ve anlaşma aracı, konuşma ise bu araçla gerçekleştirilen ve benzeri hiçbir canlıda görülmeyen en ileri iletişim yöntemidir. Konuşma bir yönüyle de bir kültür işidir. İyi ve güzel konuşabilmek için küçümsenmeyecek bir kültür birikimine sahip olmak koşulu, hep anımsanmalıdır.

Konuşma, kelimeler doğru ve yerinde kullanılıyor, cümleler kurulurken dilin musikisi yakalanabiliyorsa güzeldir. Kurallarına uygun konuşuluyorsa, konuşma, konuşma olur. Akıl sahibi, duyan, düşünen insana yakışan da güzel ve doğru konuşmasını bilmektir. (Çongur, 1999:16.)

Başta söz sanatlarıyla uğraşanlar ile basın ve yayın mesleğinde çalışanlar (medya mensupları) olmak üzere, birçok meslek doğrudan konuşmayla ilgilidir. Konuşurken cüm-

lelere yüklenen anlam, yapılan tonlama, cümle kurarken seçilen kelimelerin ses özellikleri ve ruh inceliği, hep bireyi yansıtır; kişiliği ortaya koyar.

Kişi konuştuğunda, ifadesinin bütünündeki doğruluk ve güzellik yoluyla kendisini tanıtır ve anlatır. Bu nedenlerle, mesleğini yaparken, işine konuşmasını da katan, nerede nasıl konuşacağını bilen kişi, (özellikle medya mensubu) o ölçüde başarıya ulaşır.

Gazeteciler meslekleri gereği, haber araştırırken kaynaklarına sorular yöneltir, onlarla yüzyüze görüşme yapar ya da basın toplantılarında sorular sorarlar. Bunların yanı sıra gazeteciler sık sık panel, açık oturum, sempozyum, forum gibi toplantılara ya yönetici ya da konuşmacı olarak çağırılır. Bu tür toplantılardaki davranış biçimi, konuşma içeriği ve ifade yöntemi, gazetecinin mesleki yaşamına çok olumlu katkılarda bulunabilir. Bu nedenle haberci, iyi, içerikli, akıcı ve etkili konuşma yetisine de sahip olmalıdır.

İnsanın konuşma yeteneğini geliştirmesinin bazı koşulları vardır: güzel konuşan bir çevre içinde yetişmek, konuşmanın yaşamdaki yeri ve önemini anlamak, iyi bir dinleyici olmak, doğru ve iyi konuşmanın yol ve yöntemini öğrenmek.(Girgin, 2002: 303)

İnsan Eflatun gibi düşünmeli, ninem gibi konuşmalıdır. (Aristo),

Konuşma, insanın aklını diliyle kullanma sanatıdır. (Seneca),

Konuş, kim olduğun söyleyeyim. (Sokrates),

Konuşmadan önce düşün, hareket etmeden önce ölç. (Shakespeare),

Bizi anlamışlarsa, bu, iyi konuştuğumuzun kanıtıdır. (Moliere)

Konuşamamak

Neden konuşmakta güçlük çekiyoruz? Eğer konuşmakla ilgili fiziksel bir sorunuz yoksa, yanıt öncelikle: "Konuşmadığınız için" olacaktır. Bu yüzden, neden konuşamadığımızın yanıtını aramak gerekir. Büyük olasılıkla, bu sorunun yetiştirme biçiminizle ilgisi bulunduğu sonucuna varacaksınız. Düşünün, çocukken evdeki büyüklerinize fikir beyan etseniz, onların yanışını belirtseniz; yanıt: "Sen sus. Sen anlamazsın. Daha küçüksün."

Okulda, öğretmeninize bir şey söylemeye kalksanız, yanıt: "Büyümüş de küçülmüş. Hele öğren de ondan sonra..."

Çalışırken amirinize bir şey söyleseniz, tepki: "Bu kadar yıllık tecrübemiz var. Sana mı sorduk?"

Yaşarken "Niye?" deseniz: "Sesini yükseltme, düzen sarsılır! O sarsılırsa, ben de seni sarsarım."

Bu yanıtlarla büyüdünüz muhtemelen! (Tellioglu, 1999: 23)

Zeki bir insan bile, konuşurken nutkunun en önemli taraflarını niye unuttur? Mesleğinde oldukça başarılı olan bir kimse, birkaç kişi önünde konuştuğu zaman, niçin kekeler? Niçin rahatsızlık duyar? Kısa bir konuşma yaptığınız zaman dahi, bedeninizin sertliğini, ruhunuzun çöküşünü, dizlerinizin zayıflamasını, nefesinizin kesilişini, kalbinizin şiddetle atışını doğuran etkenler nelerdir?

Ellerinizin titrediği, dizlerinizin birbirine çarptığı, soğuk terler dökmeye başladığınız, boğazınızın, sesinizi kısacak kadar kurulaştığı ve gözlerinizin, bulutlu bir insan kümesinden başka bir şey görmediği zaman, platform (kürsü ve çevresi) ya da sahne korkusundan

tedirginsiniz, demektir. Evet, platform ve dinleyici korkusu, başarılı bir konuşmanın daima önüne çıkacak engellerdir.

Sorunlar

Çoğu gazeteci de, konuşma konusunda deneyim kazanana kadar, birçok sorun yaşamaktadır. Konuşma sırasında karşılaşılan sorunların bazıları şöyle belirtilmektedir:

"Konuşurken heyecanlanmamak ya da heyecanımı yenmek için ne yapmalıyım? Konuya bin dereden su getirip, öyle başlayabiliyorum. Karşımdaki insanların düzeyine göre konuşamadığımı, konuşma bittikten sonra anlayabiliyorum. Konuşma sırasında, genelde metne bağlı kalıyorum. Başımı önümdeki kağıttan kaldıramıyorum. Konuşma sırasında, ne söyleyeceğimi unutuyorum. Konuya hakim olamıyorum. Çok örnek veriyorum, dinleyiciler sıkılıyor. Yeterince hızlı konuşamıyorum. Yeterince yavaş konuşamıyorum. Çevredekiler sözümü kesince, konu değişiyor ve bir daha asıl konuya geçemiyorum. Dilim sürçüyor. Kelimeleri yuvarlıyor, düzgün cümle kuramıyorum; akıcı konuşamıyorum. Benim gibi düşünenlerle beraberken iyi konuşuyorum; farklı düşünen insanların yanında ise konuşamıyorum. Sürekli dikkati sağlayamıyorum; dağılınca da ne yapacağımı bilmediğimden, bir türlü toparlayamıyorum. Konuyu gereksiz şekilde uzatmaktan kendimi alamıyorum. Tartışmalarda nefesim yetmiyor; karşıdakine laf yetiştiremiyorum. Konuşma süremi ayarlayamıyorum. Yüz ve el, kol hareketlerimi bir türlü kontrol altına alamıyorum. Tartışırken çevredekileri hep susturuyorum. Konu dışı şeylerden örnek vererek dinleyicileri dinlendirmek istiyorum ama kafaları karışıyor. Ses tonumu kullanmayı beceremiyorum. Sesimle duygu ve düşüncelerimi aktarmayı beceremiyorum. Dinleyici kitlenin tepkisi, konuşmanın akışı-

nı değiştiriyor. Dinleyiciler, beni yönlendiriyor. İlginin kesildiğini görünce, kalan zamanımı hızlı hızlı geçip, konuşmamı bitiriyorum." (Tellioglu, 1999: 19-22)

Eleştirel Dinleme

Hayatta konuşma, ne kadar önemli ise, dinleme de en az onun kadar önemli ve gereklidir. Aslında konuşma ve dinlemeyi, anlaşma oluşumununun, tıpkı bir madalyonun iki yüzü gibi, birbirini tamamlayan yönleri olarak düşünmek yerinde olur. Güzel konuşan çoktur; fakat kendini vererek, dikkatle dinleyenlerin sayısı pek fazla değildir. Oysa konuşma öyle bir diyalogdur ki buna katılan kişi, sırası geldikçe etkin ya da edilgen bir rol oynar. Konuşma alanında başarılı olabilmek için, saygıyla hitap etmek kadar dinlemesini de bilmek gerekir. (Kantemir, 1997: 17)

Eğer haberci, anılan sorunlarını gidermek amacıyla katıldığı toplantılarda yapılan konuşmaları "eleştirel dinleme" yöntemiyle izlerse, başarılı konuşmanın temel ilkelerini belirlemiş olur. Bunun için haberci, dinlediği konuşmalardan sonra şu değerlendirmeleri yapmalıdır:

"Niçin böyle bir konuşma yapıldı? Konuşma yapılan yer, konuya uygun muydu? Konuşmanın türü neydi? Bir şeyler mi açıklandı, yoksa dinleyiciler mi eğlendirildi? Dinleyenler konuyla ne ölçüde ilgilendi? Ses ve görüntü aygıtlarıyla konuşma desteklendi mi? Konu yeterince açıklanabildi mi? Giriş ve sonuç cümleleri yeterince etkili miydi? Uygun örnekler verildi mi? Anlatılan olay ve fıkraların konuyla ilgisi ne kadar güçlüydü?

Konuşmacı kimlere karşı konuştu? Hedef kitlenin eğitim ve sosyal düzeyi neydi? Anlattıklarına inanıyor muydu? Kendine güveniyor muydu? Heyecanlı mıydı? Resmi bir

dil mi kullandı? Yazı dili mi kullandı? Saldırgan mıydı? Sözcükleri düzgün telaffuz edebildi mi? Aynı sözcükleri gereksiz yere tekrarladı mı? Dilbilgisi hataları yaptı mı? Düşüncelerinin mantık sırası yeterli miydi? Yoksa konudan konuya mı atladı? Konuşma aralarında 'eee, aaa' gibi asalak sözcüklerle laf uzatmaları yaptı mı?

Sesini normal, işitilebilir biçimde kullandı mı? Yoksa monoton bir konuşma mı yaptı? Dinleyicileri gözleriyle izledi mi? Yoksa gözlerini çevrede mi gezdirdi? Jest ve mimiklerini gerektiği gibi kullandı mı? Yoksa hareketleri anlamsız mıydı? Dinleyiciyi etkiledi mi? Dinleyici severek mi dinledi? (Tellioglu, 1999: 108)

Sonuç

Konuşma alanında her türlü sorunun giderilmesi için en iyi güvence, kendinizi iyi hazırlamanızdır. Konuşmaya asla hazırlıksız çıkmayın. Mümkün olduğu kadar kullanacağınızdan çok fazla malzeme ve bilgi toplayın. Bunları toplamak kendinize güveninizi artırır ve konunuza egemenliğinizi sağlar. Bunları bol bol toplamak, kafanız, kalbiniz ve konuşma biçiminiz üzerinde etki yapar. Bu nokta hazırlanmanın en temel en önemli nedenidir. (Carnegie, 1993: 45)

Bir konuşmanın konusu belirlenip de çerçevesi çizilirken ilk düşünülecek şey, ne ölçüde yeterli bilgi birikimine sahip olduğudur. Sonra, gerekiyorsa görüşleri destekleyecek, anlatıma yardımcı olacak belgelerin bulunup bulunmadığı araştırılır, varsa bunları kullanabilme olanağı aranır.

Konuşmacı önceden amacını belirleyerek, konuşmanın planını yapmalıdır. Malzemeyi, açık ve bölümlerinin birbirleriyle ilgileri belli olacak biçimde düzenlemelidir. Her ana ve yardımcı fikir, konuşmacının zihninde iyice

oturulmalıdır. Konu belirlemede böyle bir durum değerlendirmesinden hareket edilirken hemen düşünülecek dinleyici ögesidir:

“Nasıl bir dinleyici önünde konuşacağız?”

Bu sorunun yanıtına göre, konuya açıklık getirilir ve bu yapılırken de dinleyicilerin yaşları ve eğilimleri, eğitim ve kültür düzeyleri araştırılır ve buna göre bir konuşma çerçevesi çizilir. Dinleyici hakkında, önceden küçük çapta da olsa bir araştırma yapmalı, bilgi edinilmelidir.

Ancak böyle yapılırsa, konunun ve amacın doğru belirlenmesi, uygun bir çerçeve çizilerek konuşmanın istenen düzeyde sürdürülmesi gerçekleştirilebilir.

Bu noktalarda dikkat gösterilirse, konuşanla dinleyen arasında uyum sağlanır ve dinleme olanağı doruk noktasına ulaşır.

Konu seçimi ve belirlenmesinde şu kurallar dikkate alınır:

1. Tasvir: (Betimleme) Konunun göz önünde canlandırılması,
2. Tetkik: (İnceleme) Konuyla ilgili bilgiler aktarılması,
3. Tarif: (Tanım) Tanıtım yoluyla konuya açıklık getirilmesi,
4. Tahkiye: (Öyküleme) Düzenli anlatımla konunun canlandırılması,
5. Tefsir: (Yorumlama) Amaca ulaşabilmeyi kolaylaştıracak ve sağlayacak değerlendir

melerden yararlanılması. (Çongur, 1999: 93) Bu aşamaları gerçekleştirdikten sonra hazırlanan konuşmanın provası, (ilk başlarda en az birkaç kez) yüksek sesle ve ayakta durarak yapılmalıdır. İyi hazırlanan bir konuşmacı, platforma, aşağıdaki dört psikolojik yardım malzemesini de birlikte getirir:

1. Konuşmacı karşılaşabileceği “zor durumların” hakkından gelmeye hazırdır.
2. İyi hazırlandığı için, en son dakikada ortaya çıkacak bir değişikliği, lehine düzenlemeyi öğrenmiştir.
3. İyi bir sunuş yaptığı takdirde, unutaçağı bölümlerin, az olacağını bilir.
4. Kendine güveni artmıştır.

Kişinin iyi konuşabilmesi için, öncelikle iyi düşünebilmesi gerekir. Görülen, duyulan ve okunan şeyler üzerinde düşünmeyi öğrenmek, bilgiyi mümkün olduğu kadar artırmak, kolay konuşabilmeye yardımcı olur. (Görgü ve Protokol Kuralları, 1984: 29)

Konuşmacı dinleyici kitlesini belirledikten sonra da, görüşlerini aktarıırken belirli bir mantık sırası izlemelidir. Şöyle ki, önce dinleyicinin bildikleriyle başlamalı ve giderek bilinmeyenleri açıklamalı ve böylece okuyucunun ilgisini canlı tutmaya çalışmalıdır. Dolayısıyla dinleyicinin neleri bilip, neleri bilmediğinin önceden kestirilmesi ya da belirlenmesi de hazırlık çalışmalarının bir parçasıdır. (Seyidoğlu, 1995: 203)

Kaynakça

- CARNEGİE, Dale. *Söz Söyleme ve İş Başarma Sanatı.*, Deniz Kitaplar Yayınevi. İstanbul, 1993.
- ÇONGUR, Rıdvan. *Söz Sanatı, Güzel Söz Söyleme.* Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. Ankara,1999.
- EYÜBOĞLU, Sabahattin. *Montaigne. Varlık Yayınları.* İstanbul, 1962.
- GİRGİN, Atilla. *Haber yazmak.* DER Yayınları. İstanbul, 2002.
- Görgü ve Protokol Kuralları.** K.K.K.'lığı Yayınları. Ankara, 1984.
- HEPÇİLİNGİRLER, Feyza. *Dedim: "Ah!"*. Remzi Kitabevi. İstanbul, 2000.
- KANTEMİR, Enise. *Yazılı ve Sözlü Anlatım.* Engin Yayınevi. Ankara, 1997.
- MARTİN-LAGARDETTE, Jean-Luc. *Le Guide de l'Écriture Journalistique.* La Découverte. Paris, 2003.
- ÖZÖNDER, Sema Barutçu. *"Türk Dilinin Bugünkü Durumu", Radyo ve Televizyon Yayınlarında Türk Dilinin Kullanımı.* Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. Ankara, 1999.
- SCHÖBER, Otto. *Beden Dili (Davranış Anahtarı).* Arion Yayınevi. İstanbul, 2003.
- SEYİDOĞLU, Halil. *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı.* Güzem Yayınlar. İstanbul, 1995.
- TELLİOĞLU, Cevdet. *Güzel Konuşma Pratiği (El Kitabı).* Timaş A. Ş. İstanbul, 1 Oury, Pascaline. *Rédiger Pour Etre Lu.* De Boeck Université. Brüksel, 2000.
- YÖRÜK, Yaşar. *Güzel Konuşma-Yazma Kılavuzu.* Eğitim Yayınevi. Ankara, 1978.

